

Минимални стандартни правила на ООН за правораздаване при непълнолетните
(Правила на ООН относно минималните стандарти, отнасящи се до младежката престъпност
- "Пекински правила")

Приети на 29.11.1985 г. с резолюция 40/33 на Общото събрание на ООН. Издадени в Сборник от международни документи, 1992 г.

Част първа

ОБЩИ ПРИНЦИПИ

1. Основни насоки

1.1. Държавите-членки трябва съгласно своите общи интереси да способстват за запазване благосъстоянието на непълнолетните и техните семейства.

1.2. Страните-членки на ООН ще се стремят да развият условията, които ще осигурят на непълнолетните пълноценен живот в обществото. През периода, когато те са най-податливи на отклонения в поведението си, да насърчават процеса на индивидуално развитие и образование, освободено, доколкото е възможно, от престъпления и нарушения.

1.3. Трябва да бъде обърнато необходимото внимание на полезни мерки, които ще мобилизират всички възможни средства, включително семейството, доброволците, училищата и други обществени групи и институции, с цел да се съдейства за осигуряването на благосъстоянието на младежите и с оглед да се намали необходимостта от намесата на закона, както и за ползотворно, честно и хуманно отношение към младежите в случаите на конфликти със закона.

1.4. Борбата с младежката престъпност трябва да бъде схващана като неделима част от процеса на развитие на всяка страна, в рамките на социалното отношение към всички непълнолетни, като по такъв начин подпомагат защитата на непълнолетните и поддържането на обществения ред.

1.5. Тези правила ще се прилагат в съответствие с икономическите, социалните и другите условия, доминиращи във страните-членки на ООН.

1.6. Службите за борба с детско-юношеската престъпност систематически ще се развиват и ще си сътрудничат с оглед на подобряването и поддържането на компетентността на служителите си, включително техните подходи, мнения и становища.

Коментар

Тези основни насоки предвиждат една всеобхватна социална политика и имат за цел да осигурят в най-голяма степен благополучието, което ще сведе до минимум необходимостта от намесата на системата за борба с младежката престъпност и съответно ще намали вредата от такава намеса. Такива мерки спрямо младежите, предотвратяващи нарушенията са основни политически изисквания, водещи до отпадане на нуждата от прилагане на Правилата. Правилата, изложени в 1.1, 1.2 и 1.3, посочват важната роля, която една конструктивна социална политика ще играе, между другото в предотвратяването на престъпления и нарушения, извършени от младежи.

Правило 1.4. определя борбата с младежката престъпност като неразделна част от социалното отношение към младежите, докато правило 1.6 се отнася до необходимостта от непрекъснато подобряваща се система на борба с младежката престъпност, която не пренебрегва развитието на прогресивна социална политика за младежта като цяло и взема под внимание нуждата от непрекъснато усъвършенстване на персонала на съответните служби. Правило 1.5 предвижда, че съществуващите условия в някои от държавите-членки могат да наложат различен от този в други държави начин на прилагане на отделни правила.

2. Приложно поле на правилата и използваните определения

2.1. Следващите правила за минималните стандарти ще се прилагат безпристрастно спрямо престъпници без каквито и да е различия свързани с пол, раса, цвят, език, вяра, политически и други възгледи, национален или социален произход, собственост, месторождение или други причини.

2.2. За целите на тези правила държавите-членки ще приемат следните определения по начин, съвместим със съответните правни системи и концепции:

а) "непълнолетен" е дете или младеж, отношението към който за извършено от него нарушение съобразно съответните правни системи може да бъде различно от това към възрастните;

б) "нарушение" е всяко поведение (действие или бездействие), което е наказуемо според закона в съответната правна система;

в) "непълнолетен нарушител" е дете или младеж, който е извършил или е бил заловен при извършване на нарушение.

2.3. Във всяка национална юрисдикция да се предвидят действия за приемането на пакет от закони, правило и разпоредби, специално приложими към непълнолетните нарушители, институциите и органите натоварени с ръководни функции по отношение на системата за борба с престъпността:

а) да задоволяват разнообразните нужди на непълнолетните нарушители и да защитават правата им;

б) да задоволяват нуждите на обществото;

в) да осигуряват цялостното и честно прилагане на следните норми.

Коментар

Правилата за минималните стандарти са формулирани така, че да бъдат приложими в различните правни системи като същевременно определят минималните стандарти за дефинициите и за системите за третиране, които да обхванат непълнолетните нарушители. Правилата винаги ще се прилагат безпристрастно, без каквито и да е различия.

В правило 2.1. е обърнато внимание на безпристрастното и без каквито и да е различия прилагане на правилата. То е в съответствие с формулировката на принцип 2 на Декларацията за правата на детето.

Правило 2.2. определя понятията "непълнолетен" и "нарушение" като елементи на понятието "непълнолетен нарушител", което е главен обект на Правилата за минималните стандарти (виж също правила 3 и 4). Трябва да се отбележи, че възрастовите граници ще зависят и изрично е предвидено да зависят от правната система, по такъв начин отчитайки икономическите, социалните, културните и правни системи на страните - членки. Това води до широко разнообразие на възрастовите граници, които попадат под понятието "непълнолетен", варирайки от 7 до 18 и повече години. Различието във възрастовите граници е неизбежно от гледна точка на различието между правните системи и не влиза в противоречие с Правилата за минималните стандарти.

Правило 2.3 е съобразено с потребностите на различните законодателства с цел оптималното възприемане на тези Правила за минимални стандарти, както юридически така и практически.

3. Разширяване действието на правилата

3.1. Съответните разпоредби на правилата ще се прилагат не само спрямо непълнолетните нарушители, но също спрямо такива непълнолетни, извършили действия, които, ако са извършени от възрастен, не биха били наказуеми.

3.2. Ще се вземат мерки за разширяване действието на принципите, залегнали в тези правила, спрямо всички непълнолетни, за които се полагат социални грижи.

3.3. Ще се предприемат мерки за разширяване действието на принципите, залегнали в правилата, относно младите непълнолетни нарушители.

Коментар

Правило 3 - защитата, предоставена от Правилата за минималните стандарти относно борбата с престъпността на непълнолетните с цел да обхване:

а) Така нареченото правонарушение, предвидено от различните национални правни системи, където поведението, считано за нарушение е по-широко за непълнолетните, отколкото за възрастни (например бягане от училище, неподчинение на семейството и училището, пиене на обществени места и други - правило 3.1.);

б) Процедурите относно социалното подпомагане на непълнолетните;

в) Процедурите относно младите пълнолетни нарушители зависещи от съответните възрастови граници.

Разширяването на действието на правилата с цел да обхване тези три области изглежда, че е оправдано. Правило 3.1 предвижда минималните гаранции в тези области, а правило 3.2. е желателна стъпка в посока на по-честно, обективно и хуманно отношение към всички непълнолетни, нарушили закона.

4. Възраст за наказателна отговорност

4.1. В тези правни системи, които са възприели концепцията за възраст за наказателна отговорност на непълнолетните, долната граница на тази възраст не ще бъде фиксирана твърде ниско, като се вземе предвид достигането на емоционална, умствена и интелектуална зрялост.

Коментар

В зависимост от националната история и култура най-ранната възраст за наказателна отговорност, варира в широки граници. Съвременният подход налага да се прецени дали детето може да издържи на моралните и психологически елементи на наказателната отговорност, т.е. дали едно дете съобразно индивидуалното си развитие, може да бъде подведено под отговорност за антиобществено поведение. Ако възрастта за носене на наказателна отговорност е определена твърде ниско или ако въобще няма долна граница за тази възраст, понятието за отговорност би станало безсмислено. Като цяло съществува тясна връзка между понятието "наказателна отговорност" и другите социални права и задължения (като семейно положение, пълнолетие и други). Следователно трябва да бъдат предприети мерки за определяне на разумно ниска долна граница на възрастта, която може да има международна приложимост.

5. Цели на борбата с престъпността на непълнолетните

5.1. Системата за борба с престъпността на непълнолетните ще обърне внимание върху осигуряването на благополучие на непълнолетните и ще гарантира, че всяко действие срещу непълнолетни нарушители ще бъде в съответствие с обстоятелствата както относно нарушителя, така и относно системата за борба.

Коментар

Правило 5 се отнася до две от най-важните цели на системата за борба с престъпността на непълнолетните. Първата цел е да осигури благосъстоянието на непълнолетните. Това е основния фокус на онези правни системи, в които с непълнолетните нарушители се занимават семейни съдилища или административни органи. Но благосъстоянието на непълнолетните трябва да бъде осигурено и в правни системи, в които има наказателен съд, по този начин избягвайки чисто наказателни санкции (виж правило 1).

Втората цел е да се спазва "принципът на пропорционалността". Този принцип е известен като средство за степенуване на наказателните мерки, т. е. получаването на наказание съответно на сериозността на престъплението. Отговорността, която трябва да поемат непълнолетните нарушители, трябва да бъде основана не само на преценката за сериозността на нарушението, но и на индивидуални обстоятелства. Обстоятелствата, отнасящи се до нарушителя (например социално положение, семейно положение, вредата, причинена от нарушението или други фактори относно индивидуални обстоятелства), трябва да влияят върху пропорционалността на мерките срещу него. Например да се вземе предвид желанието на нарушителя да обезщети жертвата или да започне отново пълноценен и полезен живот.

На същия принцип действия, целящи да осигурят условия за благосъстоянието на непълнолетните нарушители, могат да надхвърлят границите на необходимото и следователно да нарушат основните права на непълнолетните, които се съблюдават в някои системи на борба с престъпността на непълнолетните. Тук също между действията и обстоятелствата, свързани както с нарушителя, така и с нарушението, включително и на жертвата, трябва да бъдат спазени.

В същината си Правило 5 изисква справедливи наказателни мерки при всички предвидени случаи на престъпления и нарушения на непълнолетни. Изложеното в Правилото може да помогне за стимулирането в две насоки на нови и съвременни действия, едновременно желани, както и недопускащи ненужното разширяване на мрежата от официален социален контрол над непълнолетните.

6. Обхват на свободата на действие

6.1. С оглед на различните нужди на непълнолетните, както и на разнообразието допустими мерки, трябва да бъдат определени съответни ограничения на свободата на действие на различните етапи и нива на управление на борбата с престъпността на непълнолетните, включително разследване, обвинение, осъждане и последващите ги етапи

6.2. Трябва да се положат усилия обаче за съобразяване с всички етапи и нива в упражняването на тези действия.

6.3. Тези, които упражняват такива действия, трябва да бъдат специално квалифицирани или обучени да упражняват това правомерно и в съответствие с функциите и правомощията си.

Коментар

Правила 6.1, 6.2 и 6.3 обединяват няколко важни характеристики на ефективното, справедливо и хуманно осъществяване на борбата с престъпността на непълнолетните: необходимостта от разрешение за упражняване на тези действия на всички важни нива от тази борба, така че този, който взема решение да може да предприеме най-подходящи във всеки отделен случай действия: и нуждата да се осигури необходимият контрол за предотвратяване на злоупотребите с тази власт и да гарантира правата на непълнолетните нарушители. Съобразяването и професионализмът са най-подходящите средства за предотвратяване на злоупотребите със свободата на действие. По такъв начин професионалната квалификация и обучението са решаващи средства за правомерно и законно упражняване на властта по отношение на непълнолетните нарушители (виж Правила 1.6 и 2.2). Трябва да се подчертае, че формулирането на специфични насоки за упражняване на властта и предвиждането на системите за обжалване е с цел да се даде възможност за правилни решения. Такива механизми не са разгледани тук, защото не се вменят в нормите за международните минимални стандарти, тъй като не могат да обхванат всички различия в правните системи.

7. Права на непълнолетните

7.1. На всеки етап от процеса ще бъдат осигурени такива процесуални гаранции, като презумпцията за невинност, правото да бъде уведомен за обвиненията, правото да не дава показания, правото на защита, правото на делото да присъства родител или настойник, правото на оспорване и кръстосан разпит на свидетелите и правото на обжалване до по-висока инстанция.

Коментар

В Правило 7.1. е обърнато внимание на някои важни подробности, които са свързани с осигуряването на обективен и справедлив процес и са международно признати в съществуващите международни документи за правата на човека (виж и правило 14). Презумпцията за невиновност например също може да бъде намерена в член 11 от Всеобщата декларация за правата на човека и в член 14, параграф 2 от Международния пакт за гражданските и политическите права.

Правилата следващи Правило 14 от Правилата за минималните стандарти, уточняват въпроси, които са важни за процедурите по делата на непълнолетните, в частност член 7.1 утвърждава основните процедурни гаранции по един общ начин.

8. Защита на личната тайна

8.1. Правото на лична тайна на непълнолетните, ще се зачита на всеки стадий от делото, с цел да се предотврати вредата, която би била причинена от излишно разгласяване на тайната или от открит процес.

8.2. По принцип не трябва да бъде публикувана никаква информация, която може да доведе до установяване на личността на непълнолетния нарушител.

Коментар

В Правило 8 се обърща внимание на защитата на правото на непълнолетния да запази тайната относно личността си. Младежите са чувствителни към обвинения от всякакъв вид. Установено е от криминологическите проучвания относно открити процеси, че те имат неблагоприятни последици (от различен вид) вследствие непрекъснатото назоваване на непълнолетните като "нарушител" или "престъпник".

В Правило 8 се обърща внимание на защитата на непълнолетните срещу неблагоприятните последици вследствие публикациите в средствата за масова информация относно делото (например имената на нарушителите, обвинени или осъдени). Интересите на индивидите ще бъдат защитавани и подкрепяни. Съдържанието на Правило 8 по-нататък е конкретизирано в Правило 21.

9. Клауза, изключваща разпоредби

9.1. Нищо в тези Правила не ще се тълкува като пречка за изпълнението на Правилата за минималните стандарти за отношението към затворниците, приети от Организацията на обединените нации и другите документи и стандарти, отнасящи се до правата на човека, приети от международната общественост, свързани с грижите и защитата на непълнолетните.

Коментар

Целта на Правило 9 е да се избегнат недоразуменията в тълкуването и спазването на настоящите Правила в съответствие с принципите, залегнали в съществуващите или предвидените международни документи и стандарти, отнасящи се за правата на човека,

такива като Международния пакт за икономическите, социалните и културните права, а също Декларацията за правата на детето и проектоконвенцията за правата на детето. Да се счита, че прилагането на настоящите Правила не засяга никой от тези международни документи, които могат да съдържат разпоредби с по-широк характер (виж Правило 27).

Част втора

РАЗСЛЕДВАНЕ И ОБВИНЕНИЕ

10. Първоначален контакт

10.1. След арестуването на непълнолетен незабавно се уведомяват родителите или настойникът за задържането му. Където незабавното уведомяване е невъзможно, родителите или настойникът трябва да се уведомят във възможно най-къс срок.

10.2. Съдия, друго компетентно длъжностно лице или орган без отлагане ще разгледа въпроса за освобождаване на непълнолетния.

10.3. Контактите между съдебните органи и непълнолетния нарушител ще се уреждат по такъв начин, че да се зачита правното положение на непълнолетния, да се осигури неговото благополучие и се предотвратят вредите, които могат да му бъдат нанесени, с оглед на обстоятелствата по делото.

Коментар

Правило 10.1. по същество се съдържа в Правило 92 от Правилата за минималните стандарти за отношението към затворниците.

Въпросът за освобождаването (Правило 10.2) ще бъде разглеждан без програми, такива като временен надзор и ръководство, реституция и компенсация на жертвите.

Коментар

Отклонение, което пренася делото по съдебния процес и го пренасочва към обществените служби за защита, обикновено се практикува официално или неофициално в много правни системи. Тази практика предотвратява възникването на вредни последици от съдебен процес (например осъждането и присъдата). В много случаи ненамесата може да се окаже най-доброто решение. По-специално това са случаите на нарушения, които нямат сериозен характер и спрямо които семейството, училището или други обществени институции за контрол вече са взели или имат намерение да вземат подходящи мерки.

Както е посочено в Правило 11.2, отклонението може да бъде направено на всеки етап от борбата с престъпността на непълнолетните от полицията, от прокуратурата или други органи като съдилищата, трибуналите, комисиите или съветите. То може да бъде упражнено от един, няколко или всички органи съобразно с нормите и практиката на отделните системи и съобразно с настоящите Правила. Не е необходимо това да бъде ограничено само в някои случаи, третирайки по такъв начин отклонението като едно важно средство.

Правило 11.3 се отнася до важни изисквания за осигуряване на съгласието на непълнолетния нарушител (или на негов родител или настойник) за взимането на мерки за отклонение. (Отклонение към обществени служби без такова съгласие би противоречало на Конвенцията за премахване на принудителния труд). Това съгласие не трябва да се приема окончателно, защото понякога то може да бъде дадено в състояние на пълно отчаяние от страна на непълнолетния. Правилото подчертава, че трябва да бъдат взети мерки за намаляване на възможностите за принуда и заплахата на всички нива на процеса на отклонение. Непълнолетните не трябва да се чувстват принудени (например с оглед да се

предотврати съдебна намеса) или да бъдат принудени да се съгласят с програмите, предвиждащи отклонение. Трябва да се прецени от компетентните власти по прилагането, доколко такива мерки са подходящи за непълнолетните. (Тук понятието "компетентни власти" може да се различава от това в Правило 14).

Правило 11.4 препоръчва осигуряването на осъществими алтернативи в процесите на търсене на наказателна отговорност на непълнолетни чрез отклонения към обществените служби. Специално се препоръчват програми, които предвиждат обезщетение на жертвите и тези, които целят предотвратяването на бъдещ конфликт със закона чрез временен надзор и ръководство. Според спецификата на индивидуалните случаи отклоненията могат да бъдат подходящи дори когато са извършени по-сериозни нарушения (като например първо нарушение, действие, извършено по принуда, и други).

12. Специализирани служби в полицията

12.1. С оглед на изпълнението на своите функции, полицейските служители, които често или изключително се занимават с непълнолетни или които са заети предимно с предотвратяването на престъпленията на непълнолетни, трябва да бъдат специално обучени и инструктирани. За тази цел в големите градове трябва да се формират специални полицейски подразделения.

Коментар

В Правило 12 се обръща внимание на нуждата от специализирано обучение за всички органи, занимаващи се с борбата с престъпността на непълнолетните. Тъй като първият контакт на непълнолетните с правната система се осъществява чрез полицаите, от голямо значение е те да действат подходящо и с разбиране.

Тъй като връзката между урбанизацията и престъпността очевидно е сложна, нарастването на престъпността на непълнолетните се свързва с разрастването на градовете, особено когато то е бързо и непланирано. Специализираните подразделения на полицията са крайно необходими не само за прилагането на принципите, формулирани в настоящия документ (например Правило 1.6), но много повече за предотвратяването на престъпленията на непълнолетни.

13. Задържане преди процес

13.1. Принудителното задържане преди процес ще се прилага само като крайно средство и за възможно най-кратък период от време.

13.2. При възможност принудителното задържане ще се заменя с алтернативни мерки, като строг надзор, засилени грижи, настаняване при семейството или в изправително заведение.

13.3. Непълнолетните, задържани преди процеса, имат всички права и гаранции, предвидени в Правилата за минималните стандарти за отношението към затворниците, приети от Организацията на обединените нации.

13.4. Докато са задържани, непълнолетните ще се ползват от грижите, защитата и всяка необходима или индивидуална помощ - социална, образователна, професионална, психологическа, медицинска и физическа, която те могат да изискват с оглед на своята възраст, пол, личност.

Коментар

Не трябва да се подценява опасността от "криминално заразяване" на непълнолетните, задържани преди процес. За тази цел е нужно да се обърне внимание на необходимостта от алтернативни мерки. Така Правило 13.1 насърчава предвиждането на нови мерки за избягването на такова задържане в интерес на непълнолетния.

В случай на задържане на непълнолетните преди процес те имат всички права и гаранции, предвидени от Правилата за минималните стандарти за отношението към затворниците и от Международния пакт за гражданските и политическите права, по-специално член 9 и 10, параграф 2 и 3.

Правило 13.4. не възпира различните държави да предвиждат и други мерки против отрицателното влияние на възрастните нарушители, стига те да са толкова резултатни, колкото споменатите в Правилото.

Предвидени са помощи от различно естество, за да се обърне внимание на широките граници, в които варират широките нужди на непълнолетните задържани (например жени, мъже, наркомани, алкохолици, или да са умствено заболели и травмирани вследствие арестуването и други).

Различните физиологически и психологически характеристики на непълнолетните задържани могат да дадат основание за класифициране на мерките, според които някои се затварят отделно в случаи на задържане преди процес и по този начин да спомогнат за предотвратяването на измамата и за оказването на по-подходящо съответно съдействие.

В своята 4 резолюция за стандартите на престъпността на непълнолетните Шестият конгрес на Организацията на обединените нации за предотвратяване на престъпленията и отношението към подведените под съдебна отговорност, отбелязва, че Правилата между другото трябва да са в съответствие с основния принцип, че задържането преди процеса трябва да се предприема само като крайна мярка, че непълнолетни не трябва да се поставят в условия на отрицателно влияние от страна на възрастни нарушители на закона и че винаги трябва да се вземат под внимание нуждите, които произтичат от степента на индивидуалното развитие на непълнолетните.

Част трета

СЪДЕБЕН ПРОЦЕС И ПОСТАНОВЯВАНЕ НА ПРИСЪДА

14. Власти компетентни за произнасяне на присъда

14.1. Когато делото на непълнолетен нарушител не е било отклонено (по правило 11) с него трябва да се занимават компетентните власти (съдилища, трибунали, комисии, съвети и други) в съответствие с принципите за справедлив съдебен процес.

14.2. Процедурите пред тези власти трябва да бъдат съобразени с интересите на непълнолетните и да се водят в атмосфера на разбиране, позволяващо на непълнолетните да участват в тях като свободно изразяват мнението си.

Коментар

Трудно е да се формулира определението за орган или длъжностно лице, което напълно да обхване понятието за власт компетентна за произнасяне на присъда. Разбирането за "компетентна власт" включва онези, които ръководят съдилищата или трибуналите (съставени от един съдия или от няколко члена) включително професионални съдии или такива на обществени начала и административни комисии (например Ирландската и Скандинавската система) или други неофициални организации и служби за решаване на спорове, които имат наказателен характер.

Съдебните процедури спрямо непълнолетните нарушители трябва при всички случаи да се придържат към минималните стандарти, приложими за всеки подсъдим и известни като "подвеждане под съдебна отговорност". В съответствие с подвеждането под съдебна

отговорност понятието "справедлив процес" включва такива основни гаранции като презумпцията за невинност, присъствието и разпита на свидетели, обичайната законна защита, правото да не дава показания, правото на последна дума при разглеждането на делото, правото на обжалване и други (виж също Правило 7.1).

15. Адвокати, родители и настойници

15.1. По време на съдебния процес непълнолетния има право да бъде представляван от адвокат или да подаде молба за правна помощ в страните, където тази политика е регламентирана.

15.2. Родителите или настойниците ще бъдат упълномощени или задължени от компетентните власти да участват в процеса в интерес на непълнолетните. Също така обаче може да им бъде отказано участие в съдебния процес от компетентните власти, ако има причини да се счита, че това е в интерес на непълнолетния.

Коментар

В Правило 15.1. се използва терминология подобна на тази в Правило 93 от Правилата за минималните стандарти за отношението към затворниците. Докато адвокатът и свободната законна помощ са необходими да осигурят законната защита на непълнолетния, то родителите или настойникът да участват (съгласно Правило 15.2) трябва като цяло да се разглежда като обща психологическа и емоционална помощ на непълнолетния по време на целия процес.

За постановяването на адекватна присъда от компетентните власти може да спомогне в частност сътрудничеството от страна на законните представители на непълнолетните (или на други лица, на които непълнолетния се доверява). Произнасянето на справедлива присъда може да бъде осуетено, ако присъствието на родителите или настойника при разглеждане на делото играе отрицателна роля - например, ако те проявяват враждебно отношение към непълнолетния, трябва да се предвиди възможността за тяхното отстраняване.

16. Доклади от социалното проучване

16.1. Във всички случаи освен тези, отнасящи се до малолетни нарушители, в които компетентните власти да постановят окончателна присъда, условията на живот на непълнолетния или условията на извършване на престъплението трябва да се проучат внимателно с цел да улеснят компетентните власти при произнасянето на присъдата.

Коментар

Докладите по социалното проучване (социалните доклади или докладите, предшествващи присъдата) са задължителна и необходима помощ в повечето процеси, засягащи непълнолетните. Компетентните власти трябва да се уведомят за фактите относно непълнолетния, такива като социалната и семейна среда, успеха му в училище и образователното му ниво. За тази цел някои юрисдикции имат специални социални служби или персонал, прикрепени към съда. Същите функции могат да бъдат изпълнявани от друг персонал, включително служители по условното осъждане на непълнолетните нарушители. Следователно Правилото изисква съществуването на съответни социални служби, които да представят социални проучвания с необходимото качество.

17. Основни принципи на съдебния процес и постановяване на присъдата

17.1. При произнасянето на присъдата от компетентните власти да се имат предвид следните принципи:

а) наказанието винаги трябва да съответства не само на обстоятелствата и сериозността на нарушението, но и на обстоятелствата и потребностите на непълнолетния, както и на потребностите на обществото;

б) ограничения на свободата на непълнолетния да се прилагат само след внимателна преценка и по възможност да са минимални;

в) лишаване от свобода да не се налага, освен ако непълнолетния е осъден за сериозно деяние, включващо насилие спрямо друго лице или извършване на други сериозни нарушения и ако не съществуват други подходящи наказания;

г) решаващ фактор при произнасянето на присъдата е осигуряването на нормални условия на живот.

17.2. Смъртно наказание да не бъде налагано на непълнолетен за каквото и да е нарушение.

17.3. Непълнолетни да не се подлагат на телесни наказания.

17.4. Компетентните власти имат право да прекратят процеса по всяко време.

Коментар

Главната трудност при формулиране на принципите за осъждане на младежите произтича от съществуването на неразрешени конфликти от философски характер, между които:

а) нарушенията срещу получените присъди;

б) помощта срещу репресиите и наказанията;

в) действия, отнасящи се до отделни основания на индивидуалния случай, срещу реакцията, отнасяща се до обществото като цяло;

г) общите ограничения срещу лишаването от индивидуални права.

Тези конфликти са много по-добре изразени в случаите на престъпления извършени от непълнолетни. Поради многообразието на причините и ответните мерки, характеризиращи престъпността на непълнолетните, тези противоречия са сложно преплетени. Определянето на подхода, който трябва да се следва не е част от задачите на Правилата за минималните стандарти, отнасящи се до престъпността на непълнолетните, по-скоро тяхната задача е да открият този подход, който е най-близък до международно приетите принципи. Следователно същностните елементи в Правило 17.1. и по-специално в подпараграфи а) и б) трябва да се разбират като практически насоки, както осигуряват обща отправна точка; ако се вземат под внимание от споменатите власти (виж също Правило 5) те биха могли да подпомогнат осигуряването на защитата на основните права на непълнолетните и по-специално основните права на личностното развитие и образование.

Правило 17.1. б) подсказва, че строго наказателните подходи не са подходящи. Докато в случаите на престъпления, извършени от възрастни, и в някои от случаите на сериозни нарушения извършени от непълнолетни, могат да бъдат взети наказателни мерки, то за нарушения, извършени от непълнолетни, трябва да бъдат винаги съобразени с интересите, гарантиращи нормалния живот и бъдеще на младия човек.

Във връзка с резолюция 8 на Шестия конгрес на Организацията на обединените нации Правило 17.1. б) насърчава използването в най-голяма степен на алтернативни възможности, като се има предвид нуждата от задоволяване на специфичните изисквания на непълнолетните. И така да се използват всички съществуващи възможни наказателни мерки и други такива, като се има предвид обществената безопасност. Условното осъждане трябва да се допуска в най-голямата възможна степен посредством условни присъди, разпореждания на комисиите и други такива присъди.

Правило 17.1. в) съответства на един от основните принципи в резолюция 4 на Шестия конгрес, който цели да се предотврати задържането на непълнолетни нарушители, когато има възможност за друго подходящо решение за осигуряването на обществената сигурност.

Разпоредбата, забраняваща смъртното наказание, е в съответствие с член 6, параграф 5 от Международния пакт за гражданските и политическите права.

Разпоредбата срещу телесните наказания е в съответствие с член 7 на Международния пакт за гражданските и политическите права и Декларацията за защита на всички лица от подлагане на мъчения или друго жестоко, нехуманно или унижително отношение и наказание, така както Конвенцията против мъченията и жестоко, нехуманно или унижително отношение или наказание и проектоконвенцията за правата на детето.

Възможността за прекратяване на съдебните процедури по всяко време (Правило 17.4) е присъщо за делата на непълнолетните нарушители за разлика от тези на възрастните. По всяко време компетентните власти трябва да са запознати с обстоятелствата, които биха могли да предизвикат прекратяване на съдебната намеса като най-добро средство за разрешаване на случая.

18. Различни наказателни мерки

18.1. Компетентните власти трябва да имат възможност да прилагат различни наказания, позволявайки една гъвкавост, с цел да се избегне в най-голяма степен налагането на лишаване от свобода. Такива мерки, някои от които могат да се комбинират, са:

- а) грижи, ръководство и надзор;
- б) условно осъждане;
- в) разпореждания на обществените служби;
- г) финансови наказания, компенсации и реституция;
- д) отношения чрез посредничество;
- е) разпореждания за участие в групови съвещания и други подобни дейности;
- ж) разпореждания, отнасящи се до настаняването в изправителни домове и други такива учреждения;
- з) други съответни разпореждания.

18.2. Никой непълнолетен, независимо дали отчасти или напълно, не трябва да се отделя от родителския надзор, ако обстоятелствата по случая го изискват.

Коментар

В Правило 18.1. се изреждат някои важни действия и санкции, успешно практикувани до приемането на този документ от различни правни системи. Като цяло те са надеждни и подлежат на развитие. В Правилото не се изброява брой на служителите, поради възможен недостиг на персонал в някои райони.

Общото в примерите, дадени в Правило 18, преди всичко е в доверието и призива към обществеността, отправен за ефективното изпълнение на възможните наказания. Наказанията, осъществявани с помощта на обществеността, са традиционна мярка, която се предприема при различни случаи. На тази основа съответните власти трябва да се насърчават с цел разкриването на служби на обществени начала.

В Правило 18.2 е обърнато внимание на ролята на семейството, което съгласно член 10, параграф 1 от Международния пакт за икономическите, социалните и културните права е "естествен и основен елемент на обществото". В семейството родителите имат не само правото, но и отговорността за грижите и надзора над децата си, следователно Правило 18.2. изисква отделянето на децата от семейството да бъде крайна мярка. Към него може да се прибегне само ако фактите по случая очевидно допускат такава тежка мярка (например малтретиране на непълнолетните).

19. Налагане на наказанието лишаване от свобода до най-малка степен

19.1. Настаняването на непълнолетните в място за лишаване от свобода винаги трябва да е крайна наказателна мярка и за възможно най-кратък срок.

Коментар

Съвременната криминология предпочита неинституционните пред институционните наказания. Двата вида водят до еднакви или приблизително еднакви резултати. Повечето от вредните влияния върху индивида, които се считат за неизбежни при лишаването му от свобода, не могат да бъдат преодолені от каквото и да е отношение. Това се отнася най-вече за непълнолетни, които лесно се поддават на вредни влияния. Още повече, че отрицателните резултати не само от загубата на свобода, но и от отделянето от обичайната социална среда са по-тежки за непълнолетните, отколкото за възрастните, поради ранния стадий, в който се намират.

Правило 19 цели ограничаването на институционните мерки в две насоки: по количество ("крайна мярка") и по време ("възможно най-кратък срок"). Правило 19 засяга един от основните принципи на резолюция 4 на Шестия конгрес на Организацията на обединените нации: непълнолетен нарушител не трябва да се лишава от свобода, ако има възможности за предприемането на други мерки. В Правилото е пояснено, че наказанието лишаване от свобода трябва да бъде ограничено в най-голяма степен, като бъдат предвидени специални разпоредби относно задържането и като се имат предвид разликите във вида нарушители, нарушения и места за лишаване от свобода. Всъщност трябва да се дава приоритет на затвор с по-лек режим пред строгия тъмничен затвор. Нещо повече - мястото за лишаване от свобода трябва да бъде от типа на поправително, образователно заведение отколкото от типа на затвор.

20. Избягване на неоправдано отлагане

20.1. Всяко дело за нарушение от самото начало трябва да се разглежда бързо, като не се допускат неоправдани отлагания.

Коментар

Бързото провеждане на официалните процедури при разглеждането на случаите на нарушения, извършени от непълнолетни, е от първостепенно значение. В противен случай се рискува да не се постигнат тези добри резултати, които се целят от съдебния процес. С течение на времето непълнолетният трудно би могъл да понесе или въобще няма да е в състояние да понесе съдебния процес относно нарушенията както интелектуално, така и психологически.

21. Досиета

21.1. Досиетата на непълнолетните нарушители са строго поверителни и недостъпни. Достъпът до досиетата ще бъде разрешен само за лица, пряко заети в разглеждането на случая или на други упълномощени лица.

21.2. Досиетата на непълнолетните нарушители няма да бъдат използвани при евентуалните им осъждания като възрастни за извършени по-късно престъпления.

Коментар

Това Правило се стреми към постигане на равновесие между противоречивите интереси по отношение на досиетата или архивите: тези на полицията, на прокуратурата и на други такива власти, чиито интереси са в противовес с интересите на непълнолетния (виж също Правило 8). Под "други упълномощени лица" се разбират между другото следователите.

22. Необходимостта от професионализъм и квалификация

22.1. За да се осигури и поддържа необходимата квалификация на всички, които се занимават със случаи на престъпления извършени от непълнолетни, трябва да се използват разнообразни средства като: професионално обучение, курсове за квалификация, опреснителни курсове и други подходящи средства за обучение.

22.2. Персоналът, занимаващ се със случаите на нарушения, извършени от непълнолетни, трябва да взема под внимание различията, които съществуват между отделните нарушители. Ще се направят усилия да се осигури справедливото участие на жените и малцинствата в службите за борба с престъпността на непълнолетните.

Коментар

Компетентните власти за налагане на наказания могат да са с най-различна квалификация (съдии в Обединено Кралство Великобритания и Северна Ирландия и за районите, за които е в сила системата на общото право: съдиите в държавите на римското право и районите, за които е в сила то; или непрофесионалисти и юристи, членуващи в обществени комисии и т. н.). За всички органи се изисква определен минимум от знания в областта на правото, социологията, психологията, криминологията и науката за човешкото поведение. Този минимум е толкова важен, колкото организацията и независимостта на компетентните органи.

За представителите на обществеността и служителите по условно осъждане професионалната квалификация не се изисква като задължително условие при постъпване на работа и за работата със непълнолетните. Достатъчни са инструкциите при постъпването им на такава служба.

Професионалната квалификация е важно условия за осигуряването на безпристрастност и ефективност при прилагането на законите за непълнолетните нарушители. Съответно се налага необходимостта да се подобри набирането, усъвършенстването и професионалната подготовка на персонала и той да бъде снабден с необходимите средства, позволяващи му да извършва своите функции.

Да се избягва всякаква дискриминация, независимо от политическите, социалните и културните възгледи, пол, раса, вяра при подбора, назначаването и квалификацията на служителите от системата за борба с престъпността на непълнолетните с оглед на безпристрастността при осъществяването на тази борба. Това е препоръчано от Шестия конгрес. Шестият конгрес прикани държавите членки да осигурят справедливо и еднакво отношение към персонала от системата за борба с престъпността на непълнолетните и препоръча взимането на специални мерки за набирането, подготовката, улесняването и развитието на женския персонал от тази система.

Част четвърта

НАКАЗАТЕЛНИ МЕРКИ, КОИТО НЕ ПРЕДВИЖДАТ ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА

23. Ефективно изпълнение на наказанието

23.1. За прилагането на разпоредби компетентните органи трябва да приемат подходящи положения както се споменава в Правило 14.1. по-горе от самите органи или от други органи, ако обстоятелствата го изискват.

23.2. Тези условия трябва да включват правото частично да се променят разпоредбите, ако компетентните органи сметат това за необходимо, при условие, че тези изменения са взети в съответствие с принципите, съдържащи се в тези Правила.

Коментар

Прилагането на наказателни мерки по дела на непълнолетни в много по-голяма степен, отколкото при останалите случаи, оказва влияние на по-нататъшния живот на непълнолетния нарушител. Следователно е от особена важност компетентният орган или независимата институция (комисия, службите относно условното осъждане и институции относно благополучието на младежите и други) с квалификация, равна на тази на компетентен орган, който по начало е натоварен със случая, да следи за изпълняване на наказанието. В някои страни за тази цел е въведена длъжност съдия за изпълнение на наказанието.

Устройството, правата и функциите на такъв орган трябва да бъдат гъвкави; те са описани най-общо в Правило 23 с оглед да се осигури общата им приемливост.

24. Осигуряване на необходимата помощ

24.1. Ще се направят усилия за предоставяне на непълнолетните на необходимата им помощ на всички стадии на процеса, такива като настаняване, образователна или професионална подготовка, друга помощ, с цел да се предотврати процесът на приспособяване към съответната обстановка.

Коментар

От най-голямо значение е предоставянето на условия за нормален живот на непълнолетните. Следователно Правило 24 акцентира на важността на проблема да бъдат осигурени облекчения, услуги и друга такава необходима помощ, която да отговаря на интересите на непълнолетния по време на процеса на приспособяване.

25. Наемане на доброволни и други обществени служби

25.1. Доброволците, организациите на доброволци, местните институции и други обществени служби трябва да бъдат призовани да подпомагат с ефективни действия процеса на приспособяване на непълнолетните нарушители към обществото и доколкото е възможно, към семейството.

Коментар

Това Правило отразява нуждата цялата работа с непълнолетните нарушители да бъде ориентирана към тяхното приспособяване. Сътрудничеството с обществеността е крайно необходимо при условие, че указанията на компетентните власти се спазват без отклонения. Доброволците и доброволните служби, в частност са доказали своята значимост, но засега са недостатъчно използвани. В някои случаи сътрудничеството с бивши нарушители (включително непълнолетни, извършвали многократни нарушения и лица, които в миналото са злоупотребявали) може да бъде от значителна помощ.

Правило 25 произтича от принципите на Правила 1.1 до 1.6 и е в съответствие с разпоредбите на Международния пакт за гражданските и политическите права.

Част пета

ОТНОШЕНИЕ КЪМ ЛИШЕНИТЕ ОТ СВОБОДА НЕПЪЛНОЛЕТНИ

26. Цели на отношението към лишените от свобода непълнолетни

26.1. Целите на отношението към непълнолетните нарушители, лишени от свобода, и възпитанието им е осигуряването на грижи, защита, образование и придобиването на професионални навици с цел да им се помогне да изпълняват социално полезни роли в обществото.

26.2. Непълнолетните, лишени от свобода, трябва да се ползват от полагащите им се грижи, защита и цялата необходима помощ при разрешаването на техните социални, образователни, физиологични, психологически, здравни проблеми и въпроси, свързани с професионалното им обучение, съобразено с възрастта и пола, индивидуалните особености и интереси на цялостното им развитие.

26.3. Лишените от свобода непълнолетни да се изолират от възрастните и да се настанят в отделна част от сградата, в която са настанени възрастни.

26.4. На лишените от свобода млади нарушители-жени, да се обръща внимание относно исканията, свързани с техните лични нужди и проблеми. Те ще получат не по-малко грижи, защита, помощ и подготовка, отколкото младите нарушители-мъже. Справедливо отношение към тях ще бъде осигурено.

26.5. В интерес на воденето на нормален начин на живот от лишените от свобода непълнолетни, родителите и настойниците ще имат право на свиждане с тях.

26.6. Да се насърчава междувременно сътрудничество на съответните учебни програми и подходяща професионална подготовка на лишените от свобода непълнолетни, така че, като напуснат мястото за лишаване от свобода, да нямат пропуски в обучението си.

Коментар

Целите на отношението на лишените от свобода в Правила 26.1. и 26.2. би трябвало да са приемливи за всяка система и култура. Обаче в това отношение много повече трябва да бъде направено, тъй като някои държави още не са си поставили такива цели.

Медицинската и психологическата помощ са от голямо значение за лишените от свобода наркомани и умствено болните млади хора.

Избягването на отрицателните влияния на възрастните нарушители и гарантирането на нормалните условия за живот на непълнолетните в съответното място на задържането съгласно Правило 36.3 са в съответствие с един от основните принципи, съдържащи се в Правилата на резолюция 4 на Шестия конгрес. Правилото не налага ограничения на държавите при предвиждането на други мерки срещу възрастните нарушители, които да бъдат като мерките, посочени в Правилото (виж също Правило 13.4).

Правило 26.4. е предвидено, като е взет под внимание фактът, установен от Шестия конгрес, че на жените-нарушители се обръща по-малко внимание, отколкото на мъжете-нарушители. В частност резолюция 9 на Шестия конгрес изисква справедливо отношение към жените-нарушители на всеки стадий от наказателния процес и специално внимание към техните особени проблеми и нужди, докато са задържани. Това Правило трябва да е в съответствие с Каракаската декларация на Шестия конгрес, която между другото изисква еднакво отношение към извършилите криминално деяния; Декларацията за премахването на дискриминацията спрямо жените и Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация спрямо жените.

Правото на свиждане (Правило 26.5) произтича от Правило 7.1, 10.1, 15.2 и 18.1. Междуведомственото сътрудничество (Правило 26.6) е от особено значение за интересите от подобряването на отношението към затворниците.

27. Приложението на правилата за минималните стандарти за отношението към затворниците, приети от ООН

27.1. Правилата за минималните стандарти за отношението към затворниците и свързаните с тях препоръки трябва да се прилагат, доколкото е възможно към отношението спрямо лишените от свобода непълнолетни нарушители, включително и тези, които са задържани преди процеса.

27.2. Ще бъдат предприети усилия за изпълняването в най-голяма степен на съответните принципи, залегнали в Правилата за минималните стандарти за отношението към затворниците, за да се задоволят разнообразните нужди на непълнолетните в зависимост от възрастта, пола и индивидуалността им.

Коментар

Правилата за минималните стандарти за отношението към затворниците са от първите документи от този вид, определени от Организацията на обединените нации. Общоприето е, че те имат световно влияние. Въпреки че все още има страни, където тяхното изпълнение е по-скоро желано отколкото факт. Правилата за минималните стандарти имат важно влияние върху хуманното и справедливо предназначение на изправителните институции.

В Правилата за минималните стандарти за отношението към затворниците е предвидена съществена защита относно лишените от свобода непълнолетни нарушители (настаняване, осигуряването на легло, облекло, право на жалби и молби, медицински грижи, религиозни служби, възрастово разделяне и други), които са осигурени и за лишените от свобода опасни престъпници. Не би било за предпочитане да се видоизменят тези Правила за минималните стандарти относно основните характеристики на местата за лишаване от свобода на малолетните нарушители, които са в сферата на действие на Правилата за минималните стандарти за борбата с престъпността на непълнолетните.

Правило 27 обръща внимание на необходимите изисквания спрямо непълнолетните лишени от свобода (Правило 27.1), както и на разнообразните нужди, определени от възрастта, пола и индивидуалността им (Правило 27.2). Следователно целите и съдържанието на Правилото отговарят на Правилата за минималните стандарти за отношението към затворниците.

28. Прибягване до условно освобождаване

28.1. Условното освобождаване от мястото за лишаване от свобода ще бъде използвано в максимално голяма степен от упълномощените органи и ще се разрешава във възможно най-ранен етап от изпълнение на присъдата.

28.2. Условно освободените непълнолетни ще бъдат подпомагани и наблюдавани от съответни органи и ще получават пълната подкрепа на обществеността.

Коментар

Правото да се разреши условно освобождаване се упражнява от компетентния орган, посочен в Правило 14.1, или от някакъв друг орган. С оглед на това по-правилно е да се използва изречение "подходящи", а не "компетентни" органи.

Обстоятелствата, позволяващи условно освобождаване, ще бъдат предпочитани пред пълното изтърпяване на присъдата. При забелязване на подобрене в поведението на престъпниците дори тези, които са били считани за опасни по време на тяхното лишаване от свобода, могат да бъдат условно освободени. Подобно на условното осъждане такова освобождаване може да бъде условно в зависимост от удовлетворяването на посочени от съответните органи изисквания за даден период от време, определен в решението, такива изисквания като "добро поведение" на нарушителя, участие в обществени мероприятия и други.

При условно освобождаване на нарушителя трябва да се предвиди помощ или наблюдение от служител, занимаващ се с условно осъдените или друг служител (особено

където условното осъждане не е все още възприето) и да се стимулира подкрепата на обществеността спрямо тях.

29. Институции, които не са организационни форми, представляващи места за лишаване от свобода

29.1. Трябва да се предприемат усилия за създаването на организационни форми като педагогически, изправителни домове, дневни центрове за квалификация и други подходящи форми, които ще подпомогнат непълнолетните в тяхното приспособяване към обществото.

Коментар

Значението на грижите през периода на лишаване от свобода не трябва да бъде подценявано. Това Правило обръща внимание върху необходимостта от създаване на мрежа от организационни форми, които не са лишаване от свобода.

То обръща внимание също така на необходимостта от разнообразни облекчения и служби, предназначени да задоволяват нуждите на непълнолетните нарушители, които отново влизат в обществото, и да осигурят ръководство и подкрепа като важна стъпка за успешното им приспособяване към обществото.

Част шеста

ПРОУЧВАНЕ, ПЛАНИРАНЕ, ФОРМУЛИРАНЕ НА ПОЛИТИКА И ОЦЕНЯВАНЕ

30. Проучването като основа на планирането, формулирането на политика и оценяването

30.1. Да се организира и подпомага необходимото проучване, което служи за основа на планирането и формулирането на политиката.

30.2. Да се разглеждат и оценяват тенденциите, свързани с престъпността сред непълнолетните, както и различните нужди на задържаните непълнолетни.

30.3. Да се учреди постоянно действащ механизъм за оценка, включен в системата за борба с престъпността на непълнолетните, и да събира и анализира съответната информация, с оглед на подходяща преценка за бъдещо усъвършенстване и реформа на тази система.

30.4. Създаването на служби към системата за борба с престъпността на непълнолетните системно ще се планира и осъществява като неразделна част от националните програми за развитие.

Коментар

Използванията на проучванията като основа за осъществяване на политика в областта на престъпността на непълнолетните е широко признат механизъм за поддържане, развиване и опознаване нивото на познаване на системата за борба с престъпността на непълнолетните. Взаимовръзката между проучването и провеждането на съответната политика е от особено значение. Поради бързите, а понякога и драстични проблеми в начина на живот на младежите и във формата и размерите на престъпността на непълнолетните, обществените и правните норми относно нея бързо се оказват остарели и неприложими.

В Правило 30 са определени стандартите на проучванията относно приспособяването, които са включени в процеса на формулиране на политиката и прилагането ѝ в борбата с престъпността на непълнолетните нарушители. Правилото

обръща внимание на нуждата от редовно отчитане и оценяване на съществуващите програми и мерки, както и от планиране в широките рамки на целите на развитие.

Постоянната преценка за нуждите на непълнолетните, както и за тенденциите и проблемите на престъпността са необходими предпоставки за подобряване на методите за формулиране на подходяща политика и установяване на съответната намеса както на официално, така и на неофициално равнище. Проучването от страна на независими лица или институции трябва да бъде улеснено от съответните служби, като се има предвид ползата от това да се разберат и вземат предвид възгледите на самите непълнолетни, а не само на тези, които са влезли в контакт със системата за борбата с престъпността на непълнолетните.

В процеса на планиране трябва да се обърне внимание върху изграждането на по-ефективна и безпристрастна система за създаване на необходимите служби. В заключение, необходимо е да се прави редовно оценка на нуждите от различно естество и проблемите на непълнолетните и да се установят очевидните им приоритети, във връзка с това трябва да се използват съществуващите средства, включващи алтернативите и подкрепата на обществеността, които могат да се окажат подходящи при установяването на процедури, предвидени да изпълняват и контролират приетите програми.